

**СИДНИ ШЕЛДОНДУН “ IF TOMORROW COMES” ЧЫГАРМАСЫНДАГЫ
МЕТАФОРЛАРДЫ БЕРҮҮ ЫКМАСЫ****ПРИЕМЫ ПЕРЕДАЧИ МЕТАФОР В ПРОИЗВЕДЕНИИ СИДНИ
ШЕЛДОНА****“ЗАВТАШНИЙ ДЕН ПРИДЕТ” THE WAY METAPHORS ARE CONVEYED
IN "IF TOMORROW COMES" BY CINDY SHELDON**

Аннотация: Америкалык жазуучу Сидни Шелдондун «Эгер эртеңки күн келсе» (1985) романында колдонгон салыштырууларды жана метафораларды изилдөө, аларды берүү ыкмаларын талдоо. Бүгүнкү күндө жалпысынан метафораны жана жөнөкөй салыштырууну изилдөөгө жана алардын өзгөчө көркөм текстте иштешине арналган көп сандагы эмгектер бар экендигине карабастан, аларды которуунун бирдиктүү концепциясы жок. Метафора жана жөнөкөй салыштыруу теориясынын тигил же бул концепциясы котормо аспектисинде метафораны жана жөнөкөй салыштырууну изилдөөдө кандайча колдонулушу керектиги жөнүндө так түшүнүк жок.

Annotation: Nowadays in linguistics there is a growing interest in the problem of language and culture. The science of language is gradually becoming a science of man, of the structure of his mentality, of the way he interacts with the world around him and with other people. The origin of the category of politeness in linguistics is connected with the studies of Anglo-American scientists of the second half of the XX century. In the 60's and 70's in the works of I. Goffman, as well as P. Brown and S. Levinson published fundamental theses on the study of forms of polite address. In foreign linguistics, where the category of politeness is traditionally considered within the framework of a sentence and a phrase, nowadays researchers tend to study it at the level of discourse [Mills 2003; Mullany 1999].

Ключевые слова: Вежливость, художественная литература, имидж, вежливость, рефлексивность, «позитивная» и «негативная» вежливость.

Key words: Civility, fiction, image, politeness, reflectivity, "positive" and "negative" politeness

Метафора (грекчеден которгондо- өтүп кетүү) тилибиздин эң көп өлчөмдүү, кызыктуу кубулуштарынын бири, ага карата көз караштар абдан ар түрдүү. Илимий изилдөөнүн объектиси катары метафора ар дайым гуманитардык илимдердин көңүл чордонунда болуп келген. Бул сөздөр же формулалар бири-бирине окшош же карама-каршы келген нерсени тапкан троп. Метафоралар реификация (острый ум), алаксытуу (дело чести), ыйыктоо - олицотворение (молоко убежало) принцибине ылайык пайда болот. Метафоранын ролунда сөздүн ар кандай бөлүктөрү: зат атооч, этиш, сын атооч, тактооч негиз алган. [Тиметей, Тураев 1974: 211].

Дал ушул метафоралардын ар түрдүүлүгү, бул тилдик кубулуштун ар кандай түрлөрү жана функциялары анын маңызын изилдеген көптөгөн багыттардын болушун түшүндүрөт. М.Блэктин айтымында, метафоранын ар кандай көз караштарын карап чыгуу үч негизги теорияда: 1) суб-конституциялык (бир

нерсенин ордуна метафора); 2) компараттык (кыскартылган салыштыруу түрүндөгү метафора); 3) интеракционисттик же өз ара аракеттенүү теориясында негизделет.

Акыркы жылдары эң көп кабыл алынган теория-бул өз ара аракеттенүү теориясы же интеракционисттик метафора теориясы, анын пайда болушу А.Ричардс жана М. Блэктин ысымдары менен байланыштуу. Ричардстын айтымында, метафораны колдонуп, аң сезимде эки башка тема жөнүндө эки идея пайда болот жана бул идеялар бири-бири менен бир эле сөздө же сөз айкашында иштешет, алардын мааниси ушул иштин натыйжасы болуп саналат. Тажрыйбанын эки башка чөйрөсүнө таандык эки объекттин укмуштуудай жана күтүлбөгөн айкалышы аркылуу каалаган эки объекти чексиз ар кандай жолдор менен бириктирген "аңсезимдин аракетине" жетишилет.

Сидни Шелдон-XX кылымдын аягындагы белгилүү америкалык жазуучу. Негизинен криминалдык триллер жанрында иштеп, ал өзүнүн романдарын аял аудиторияга көбүрөөк багыттады, ошондуктан анын романдары көбүнчө аялдардын прозасы катары классификацияланган. Бир жагынан, ал чыгармаларын бул ырайымсыз дүйнөдө жашоодогу орду үчүн күрөшкөн кайраттуу, өзүнө ишенген жана күчтүү аялдарга басым жасаган. 1982жылы Сидни Шелдон адабият жана кино жаатындагы кызматы үчүн Голливуддагы даңк аллеясында атактуу жылдыз белгисин алган. Ошондой эле, ал Гиннестин рекорддор китебине дүйнөдөгү эң көп тилдирге которулган автор катары кирген. "If tomorrow comes" романы (1985) ага эң чоң популярдуулукту алып келген.

Сидни Шелдондун чыгармалары оңой жана чыңалуусуз окулат, алар интригалардын жана сюжеттик бурулуштардын бул кереметтүү дүйнөсүнө кетүүгө, үй-бүлөлүк көйгөйлөрдү унутууга алып келет жана анын чыгармаларынан окубай токтотуп калууга таптакыр мүмкүн эмес. Каармандарды канчалык деталдуу жазганы өзгөчө таасир берет, каармандар өздөрүнүн артыкчылыктары жана кемчиликтери, сезимдери, каталары менен болушунча реалдуу көрүнөт.

Автордун "Эртеңки күн келсе" китебин жеңил окуганга байланыштырса болот, бул детективдик жанрдагы роман, ал оор ойлор менен оорлотпойт жана тынч отуруп окуп, алаксысаңыз болот. Шелдон окурманга узун сүрөттөөлөрсүз жана лирикалык чегинүүлөрсүз баарын оңой жана жеңил жеткирет. Бирок, бул романда бардыгын табууга болот: сүйүү, достук, детектив жана жаркыраган кульминациялык көз ирмемдер, акыркы бетке чейин чыңалуу менен адамды кармайт.

Сидни Шелдон, көпчүлүк авторлор сыяктуу эле, романдарын кооздоп, тилине оригиналдуулукту кошууну каалап, көркөм сөздүн ар кандай каражаттарына, анын ичинде метафораларга жана ар кандай типтеги салыштырууларга кайрылат. Өз чыгармаларын тасмага ылайыкташтырууну жана детективдик жанрдын канондорун ээрчүүнү ойлоп, жазуучу ишаракеттерди белгилүү бир жагдайга байланган жана каармандардын аракеттери жана диалогдору менен толтурулган көрүнүштөргө бөлөт. Ар бир эпизод кырдаалдын, каармандардын, жердин жана жалпысынан атмосферанын кириш сүрөттөөсү менен коштолот. Дал ушул жерде салыштыруулар жана метафоралык сүрөттөөлөр көп кездешет.

Изилдөөнүн жүрүшүндө Сидни Шелдондун "If tomorrow comes" (1985) чыгармасынын түп нускадагы жана орус тилиндеги котормолоруна талдоо

жүргүзүлгөн, котормочулар Е. Синельщиков (1993) тарабынан жүргүзүлгөн, (ал мындан ары К1 белгиси менен белгилейбиз) жана А. А. Соколов (2005) деп аталып, (мындан ары К2 белгиси менен белгилейбиз). Котормочулар тарабынан чыгарманы орус тилине которуу жолунда 40тан ашык метафора тандалып, классификацияланган.

Котормо жагынан Шелдон колдонгон метафоралар Я. И. Ретцкер, Л. С. Бархударов жана В. Н. Комиссаров сүрөттөлгөн классикалык ыкмаларды колдонуу менен орус тилине оңой которулат. Ошентип, көпчүлүк метафоралар толук котормо менен которулган, азыраак алмаштыруу, кошуу же колдонбоо аркылуу эмес. Детективдик романдар үчүн сейрек кездешүүчү метафоралар(мисалы, библиялык, байыркы) минималдуу структуралык трансформация менен салттуу дал келүүчүлүк аркылуу которулат.

С. Шелдондун романын талдоодо метафораларды жөнөкөйлөштүрүлгөн которуу тенденциясы аныкталды: котормочу автордун метафорасына татыктуу эне тилиндеги эквивалентин таба албай калган учурларда автор салган маанини жарым-жартылай жоготуу менен алмаштыруу же аларды толук калтыруу.

1. «Those wetbacks don't deserve adammed cent...»

(К1) " бул шылуундар сынган центке татыктуу да эмес...» Эти махинаторы не заслуживают и ломаного centa...»

(К2) " мен болсом, мен ошол "шылуундарга " бир тыйын да бермек эмесмин..." «Что до меня, я этим «мокрым спинам» не дал бы ни единого centa...»

Берилген мисалда, биринчи учурда " wetbacks " метафорасы "махинаторлор" деп которулса, экинчисинде сөзмө - сөз "мокрые спины"деп которулган. Эки вариантта тең, РиоГранде дарыясы аркылуу АКШга көчүп келген мыйзамсыз иммигранттар деп аталган бул сөз айкашы толук маанини которулушунда берилбей калган. К1 сөз айкашынын маанисин бурмалаган модуляцияны кабыл алууга кайрылган - "махинаторлор" деген сөздүн мааниси "мыйзамсыз иммигранттар"деген сөзгө дал келбейт. Экинчи учурда, метафора сөзмө-сөз которулган, бирок бул түшүнүк орус тилинде жок жана орус тилдүү адам үчүн эч нерсени билдирбейт.

2. «I'm at hrowback. I don't happen to think money is the end-all and be-all of life.»

(К1) " мен -акылсыз. Көрсө, мен акча дүйнөдөгү бардык нерсе деп ойлобойм.» «Я - отбросы. Оказывается, я не думаю, что деньги — это все на свете.»

(К2) " анткени мен толугу менен атавизммин. Мен акчаны - жашоонун негиздерин башталышы жана пайдубалы деп эсептебейм» «Я - отбросы. Оказывается, я не думаю, что деньги — это все на свете.»

Бул сүйлөмдө " throwback" метафорасын бөлүп көрсөтүүгө болот. К1 кайрадан модуляцияны кабыл алууга кайрылат, жаргонизмди колдонуп "отбросы", бул каарман өзүн кандайдыр бир элемент катары сүрөттөгөгөн контекстке такыр туура келбейт - өткөндөн четтетүү, калдык, атавизм, анткени ал акчаны биринчи орунга койбойт, азыркы жаштардан айырмаланып турганын айтат. К2 метафораны сөзмө-сөз которуп, анын маанисин толук ачып берди.

Ошондой эле белгилей кетүү керек жана салыштыруу " the end-all " жана " be-all of life ". Автор көркөм экспрессивдүүлүктүн бул каражатын текстке көбүрөөк экспрессивдүүлүктү жана өзгөчө стилистикалык боекту берүү үчүн киргизген.

3. «The Stanhopes and the Whitneys would never mix, Tracy thought. Oil and water.»

(K1) " Ооба,Стенхооптор жана Уитнейстер эч качан чогуу болушпайт, май жана суу сыяктуу, деп Трейси ойлоп жатты.)«Да, Стенхоупы иУитни никогда не смешаются, думала Трейси. Масло и вода.»

(K2) "Стенхопс менен Уитни эч качан тууган болбойт", – деп ойлоду Трейси. - Мунай жана суу.»

Бул үзүндү ар кандай байлыкка жана жашоо образына ээ болгон эки үй-бүлөнүн сүрөттөмөсүн көрсөтөт. Автор " like oil and water" деп айтканда, бири-бирине дал келбеген жана бири-биринен таптакыр айырмаланган нерсени билдирет. Метафора эки учурда тең орус тилине сөзмө - сөз берилген, бирок биздин оюбузча, экинчи котормо варианты - "мунай жана суу" - Стенхоп менен Уитни үй-бүлөлөрүнүн ортосундагы айырманы түстүү сүрөттөйт.

4. « Philadelphia was a dazzling cornucopia of things to see and do."

(K1) " Филадельфияда көз менен көрүүгө жана кыла турган көп нерсе бар экенин айтыш керек.» «Надо сказать, что в Филадельфии было на что посмотреть и чем заняться.»

(K2) " Филадельфия – бул көрө турган жана кыла турган көп нерсе бар бир укмуш жер.»

«Филадельфия – это своеобразный рог изобилия, где есть что посмотреть и есть чем заняться.»

Берилген тексттик фрагментте биз биринчи вариантта калтырылган, ал эми экинчисинде сөзмө-сөз которулган ("a dazzling cornucopia ") метафорасын бөлүп көрсөттүк.

5. «He was the vengeance of God, the instrument that brought down God's wrath on the heads of wrongdoers.»

(K1) " Купер өзүн Кудайдын өч алуучусу, кылмышкерлердин башына ачууланып ыргыткан курал деп эсептеген.» «Купер считал себя божьим мстителем, орудием, которое гневно бросал на головы правонарушителей.»

(K2) " Теңирдин өч алуусу, анын каарынын куралы, ал капыр адамдардын баштарына кулады.» «Месть Господня, орудие Его гнева, который обрушивался на головы неправедных.»

Тандалган сүйлөмдө Купер каймана мааниде Кудайдын өч алуучусу менен салыштырылган кеңейтилген метафораны баса белгилөөгө болот. K2де ал эксплуатацияланган жана так жана экспрессивдүү түрдө кошуу жолу менен орус тилине которулган. Ал эми K1де ал тескерисинче имплантацияланган жана метафораны колдонбогон.

6. «She's just my means of getting out of this place.»

(K1) " ал менин ошол жерден качып кетүү жолум." «Она–всего лишь мой способ бежать из этого места.»

(K2) " ал жөн гана чыгып кетүү үчүн каражат.» «Она – просто средство, чтобы выбраться отсюда.»

Бул үзүндүдө эки котормочу тең толук котормодон пайдаланып, кеңейтилген метафораны жеткиришти, анткени" means ", "жол, каражат" дегенди билдирет.

7. «She's sad is gusting-looking creature, the warden's secretary thought.»

(K1) " ал коркунучтуу жаныбарга окшош, деп ойлоду начальниктин катчысы.» «Она похожа на ужасное животное, думала секретарша начальника.»

(K2) " жийиркеничтүү жандык, – деп ойлоду катчы.» «Отвратительное существо, – думал секретарь.»

Бул учурда, K1 метафораны которду окшоштуруу, жана метафоранын Котормодогу жана түпнускадагы ар кандай грамматикалык түзүлүшү, которуунун ыкмасы структуралык трансформация экендигин көрсөтөт. K2 катчынын ойлорун импликацияланган түрдө жеткирген, бул сөздүн маанисин бурмалаган эмес жана өткөрүп берүүнү кабыл алуу болуп саналат.

8. «Lonely widows were an especially easy prey.»

(K1) " жалгыз жесирлер өзгөчө оңой олжо болгон.» «Одинокие вдовушки были особенно легкой добычей.»

(K2) " бардык тилкелердеги жалгыз жесирлер өзгөчө олжону көрсөтүштү.» «Особую добычу представлял и одинокие вдовы всех мастей.»

Метафоранын эки котормосу " easy prey " түпнуска текстке ылайык, башкача айтканда, сөзмө-сөз, гана жасалган , п2 метафорага көбүрөөк басым жасоо үчүн сүйлөмдөгү сөз тартиби өзгөртүлдү.

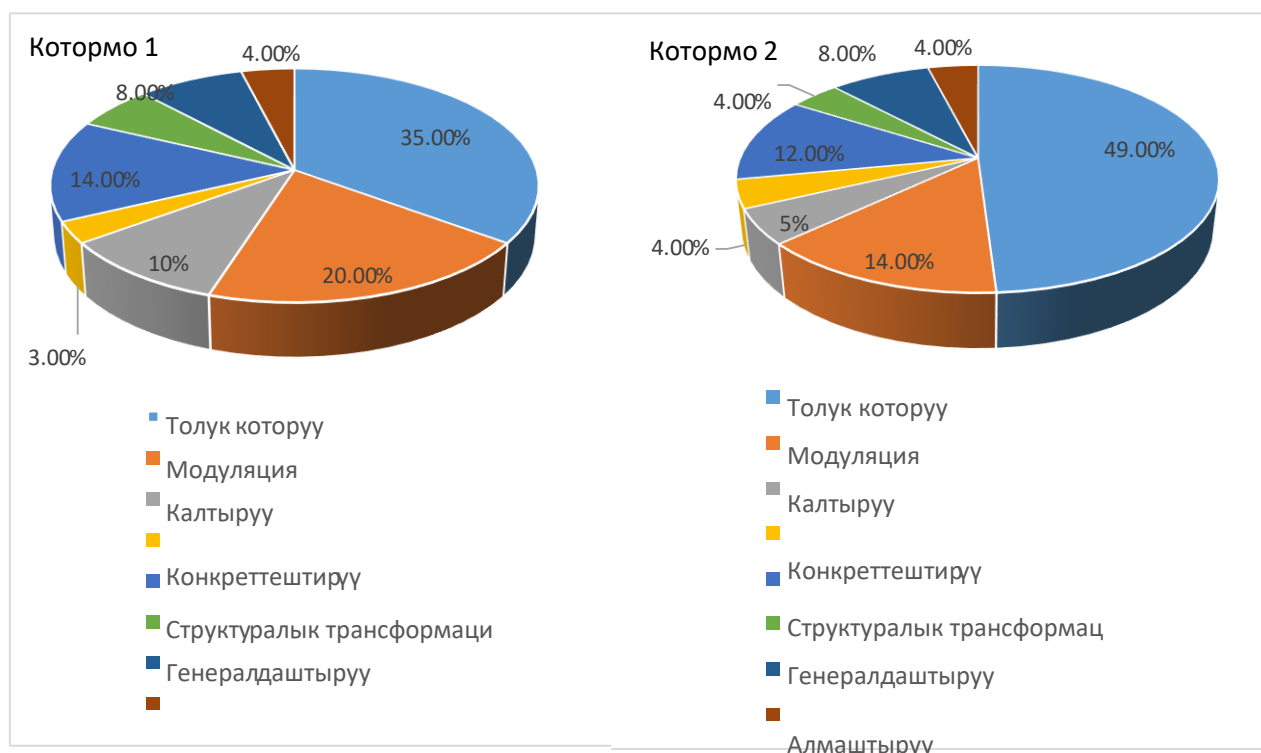
9. «The only clue to Orsatti's emotions was his voice.»

(K1) " анын сезимдеринин жалгыз өкүлү үн болгон.» «Единственным выразителем его чувств был голос.»

(K2) " Орсаттинин эмоцияларынын жалгыз ачыкчы анын үнү болгон.» «Единственным ключом к эмоциям Орсатти был его голос.»

Бул сүйлөмдөгү " the only clue " метафорасын -котормочулар сөзмө-сөз которуп берген, ошону менен автордун оюу бузулган эмес.

Биз С.Шелдондун “ Эртеңки күн келсе” чыгармасынан 9 гана метафоранын которулушуш карап чыктык. Эки котормочунун метафораны берүү өзгөчөлүктөрүн карап чыктык

Анализделген маалыматтарга таянсак, эки котормочуда салыштырууларды берүүдө котормочулук трансформацияларды колдонуу жыштыгынын ырааттуулугу кайрадан дээрлик бирдей экенин көрөбүз. Ошентип, биринчи орунда толук котормону кабыл алуу кайрадан пайда болду, биринчи котормочуда 35% (17 мисал), ал эми экинчисинде - 49% (24 мисал). Модуляция ыкмалары (20%, 10 мисал Н1 жана 14%, 7 мисал Н2) жана структуралык трансформация (жылы Н1 - 14%, 7 мисал жана Н2 - 12%, 6 мисал).

Эки котормочунун керектөө жыштыгы боюнча кийинки ар кандай ыкмалар. Ошентип, биринчи котормочу көбүнчө калтырып кетүүнү кабыл алат (10%, 5 мисал), ал эми экинчиси алмаштырууну кабыл алат (8%, 4 мисал). Андан кийин колдонуунун жыштыгы боюнча, тескерисинче, биринчи котормочуда алмаштырууну кабыл алуу (8%, 4 мисал), экинчисинде - түшүрүүнү кабыл алуу (5%, 2 мисал).

Ошентип, метафора жана жөнөкөй салыштыруу изилдөө үчүн абдан кызыктуу экени аныкталды, анткени бүгүнкү күнгө чейин бул кубулуштардын так аныктамасы жана котормо аспектинде алардын айырмачылыгын талдоо жок. Ошентип, метафораны жана салыштырууну көркөм текстке колдонуунун жана которуунун табияты жөнүндө ар кандай талаш-тартыштар бар. Бул магистрдик диссертацияда метафора жана жөнөкөй салыштыруу ар кандай көз караштардан каралып, аларды которуунун жолдору талданып, метафораларды жана окшоштуктарды англис тилинен орус тилине которууда айырмачылыкты аныкталган.

Адабияттар:

1. Метафора жана дискурс // метафора теориясы. М.: Прогресс, 1990. 7-9 б.
2. Арутюнова Н. Д. тилдик метафоранын функционалдык типтери // ст. СССР ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ. Сер. Лия. Т.37. 1978, № 4. Б.114-117.
3. Бархударов л. с. тил жана котормо // жалпы жана жеке лингвистиканын маселелери). М.: "Межунар. мамиле", 1975. Б.189-231.
4. Бенвенист Э. жалпы лингвистика. М.: Прогресс, 1974. 198 Б.
5. Бессарабова Н. Д. метафора тилдик кубулуш катары. Сөздүн мааниси жана мааниси:
көркөм сөз, публицистика. / Ред.Д. Э. Розентал. Бишкек, 1987. 200 б.
6. Метафора // метафора теориясы. М.: Прогресс, 1990. 153-173 менен.
7. Булыгина Т. анын изилдөө системасы жана ыкмалары катары тилдин структуралык уюмунун өзгөчөлүктөрү. М.: Прогресс, 1991. 354 б.
8. Булыгина Т. В., Крылов С. А.. Категориялар. Элс, 1990. 341 б.
9. Вежбицка а. тил, маданият, таанып билүү. Элс, 1996. 275 б.
10. Виноградов, В.В. автордук көйгөй жана стиль теориясы // в. в. Виноградов. Б.: Гослитиз-дат, 1961. 614 б.
11. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. Для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб. М.: Высш. шк., Дубна: Изд. Центр "Феникс", 1996. 312 с.
12. Лакофф Дж. Когнитивдик семантика // тил жана интеллект. Б., 1995. 64-72 менен.

13. Кесмшина м. Н. азыркы англис тилинин стилистикасы: студенттер үчүн окуу куралы. мекемелердин жогорку. проф. билим берүү. ИЦ академиясы, 2013. 251 б.
14. Левин Ю. и. орус метафорасынын түзүлүшү // белги системалары боюнча эмгектер. Тарту, 1965. 55-58 менен.
15. Контексттик (метафоралык) топ жөнүндө түшүнүк. Ыраакы Чыгыш Мамлекеттик Университетинин окумуштуулары эскертүүлөр. М: 5.1962 Чыгарылышы. 234 б.
16. Метафоранын Когнитивдик теориясы // метафора теориясы. Б., 1990. 88-91 менен.